

Erdő Péter

A Budaörsi Plébánia direktóriuma

XX. századi liturgikus könyvek mint ősi kisműfajok hordozói*

A jelen sorok írójának adományaként nemrégén került az Esztergomi Hittudományi Főiskola könyvtárába egy zsebkönyv méretű régi esztergomi rituálé. Ennek a könyvecskének a használói bejegyzései érdekes adalékokat szolgáltatnak a plébániai szintű egyházi sajtóságok, sőt – mondhatjuk így is – az egyházi népszokások megismeréséhez.

A plébániai direktorium fogalma

„Különös megismerési forrásai az egyházi népszokásoknak a plébániai direktoriumok (*directorium parochiale*). A *Calendarium Romanum* és az egyházmegyei direktoriumok szabta kereten belül az egyes plébánosok kötelessége volt, hogy összeállítsák a plébánián szokásos istentiszteletek rendjét. Így ezek a plébániai direktoriumok – ahol lelkiismeretesen vezették és megőrizték őket – a liturgikus vonatkozású szokások, köztük nem egy népszokás értékes dokumentumai.”¹ Az 1941-ben tartott Esztergomi Főegyházmegyei Zsinat még előírta a plébániai direktoriumok rendelkezéseinek megtartását. Eszerint a plébános az ilyen helyi direktoriumban lefektetett rendtől csak a Főegyházmegyei Hatóság engedélyének az esperes útján történő kikérése után térhet el.² Egyébként az effajta plébániai liturgikus vállalásokat és kötelezettségeket rögzítő direktorium elkészítése már a középkorban is az egyes papok feladata volt.³

A vizsgált könyv leírása

A közleményünkben vizsgált kis kötet az alábbi címet viseli:

Rituale Strigoniense seu formula agendorum in administratione sacramentorum ac ceteris ecclesiae functionibus. Primum quidem jussu et

* Köszönetet mondok Dr. Fülöp Tibornak, aki a Székesfehérvári Egyházmegye irodaigazgatójaként 2000-ben segítséget nyújtott a jelen közlemény elkészítéséhez.

¹ ERDŐ P., *Magyar egyházi népszokások – az offerálás*, in *Mert ezt Isten hagyta. Tanulmányok a népi vallásosság köréből. Bálint Sándor emlékének* (szerk. Tüskés G.; Budapest 1986) 261-262.

² *Az Esztergomi Főegyházmegyei Zsinat (1941. nov. 11-12) határozatai* (Budapest 1942) 32, 58. §.

³ SCHROD, K., *Directorium*, in *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon III* (Freiburg i. Breisgau 1884) 1817-1819.

auctoritate Eminentissimi quondam Petri Cardinalis Pázmán archiepiscopi Strigoniensis dein saepius aliorum archiepiscoporum Strigoniensium editum nunc vero jussu et auctoritate Eminentissimi ac Reverendissimi Domini Domini Claudii Francisci S. R. E. Tit. SS. Sylvestri et Martini in Monte presbyteri Cardinalis Vaszary Ordinis S. Benedicti, Archiepiscopi Strigoniensis, inclyti Regni Hungariae principis primatis etc. etc. recognitum. A kötethez maga Vaszary Kolos prímás írt előszót. Mint akkortájt a liturgikus könyvek általában, ez a rituale is Regensburgban jelent meg 1909-ben.⁴ Ennek a Pázmány Péter szerinti Esztergomi Szertartáskönyvnek a Vaszary Kolos által jóváhagyott kiadása értékes kézzel írott bejegyzéseket tartalmaz.

A hordozó könyv szennylapján olvasható a possesszori bejegyzés: Dr. Nicolai Aubermann, mégpedig ugyanazzal a kézírással, mint a kötet hátuljára bejegyzett kis plébániai direktórium (lásd alább). Ebből adódik, hogy e könyv hátulján szereplő jegyzék olyan plébániának a szokásait rögzíti, ahol dr. Aubermann Miklós volt a plébános (vagy esetleg a plébánia kormányzója, ideiglenes vezetője). A könyvecske elülső szennylapján a tulajdonosi néven kívül egy pecsét is szerepel, mégpedig a 41-es számú állandó betegszállító vonat császári és királyi katonai lelkipásztori szolgálatának pecsétje. A vonat Augusta főhercegnő nevét viselte, és székhelye Budapest volt (K. u. K. Militärseelsorge des Perm. Krankenzuges No. 41. Erzherzogin Augusta. Budapest).

Ennek alapján feltételezhetjük, hogy a könyvet tulajdonosa katonai lelkészi működése során is használta. A kötet zárólapján két kis oldalnyi tintával írott bejegyzést találunk. Ez a tulajdonképpeni kis plébániai direktórium. Címfelirata a következő: „Ex.Can.Vis.1826”. Ezek szerint ez a plébániai direktórium az 1826-os egyházlátogatási jegyzőkönyvön alapszik.

A direktórium szövege

A direktórium kézzel írott latin szövege a következő:

„Die Resurr[ectionis] processio cum S[anctissi]mo circa Ecclesiam. Datur quater benedictio versus quatuor partes. Post ingressum Lytaniae Lauret[anae] cum musica, oratio de S[anctissi]mo 5 Pater et Ave Benedictio.

⁴ Ratisbonae-Romae-Neo Eboraci et Cincinnati, sumptibus et typis Friderici Pustet, 1909, VI+487+122 old., 8-rét, 13,5 cm. Bőrkötésben, bibliofil papíron, piros-fekete színnyomásban.

Die Anniv[ersarii] Patroc[inii] Ecc[lesiae] process[io] cum S[anctissi]mo, et ultima die anni. Infra oct[avam] s[ancti] Ioannis Nep[omuceni] ad aram eiusdem singulis d[iebus] Lytaniae de s[ancto] Ioanne Nep[omuceno] sub exposito S[anctissi]mo, post quas 5 Pat[er] et Ave, Benedictio.

In festo D. Petri M. ad impetrandam super vineas et agros bened[ictionem]. Cantatum cum exposito.

Finita vindemia pro grat[iarum] act[ione] Cantatum.

Festo Visit[ationis] B[eatae] M[ariae] V[irginis] (2. Jul[ii]) processio ad capell[am] inter vineas; inter[ea] Rosarium, can[tatur] Lyt[ania] Lauret[ana] et Cantilenae B[eatae] M[ariae] V[irginis], in capella Cantatum, post ingr[essum] in Eccl[esiam] salve Regina, oratio, 5 P[ater] et Ave, facta incens[u] bened[ictio] cum ciborio quenadmodum post sing[ulas] processiones.

In fest[ivitate] Inventionis s[anctae] Crucis Cantatum cum musica.

Alia duo sollemnia Can[antur] in f[estivitate] 7 Dolorum B[eatae] M[ariae] V[irginis] et Exsultationis s[anctae] Crucis.”

E bejegyzés magyar fordításban így hangzik:

Feltámadás napján körmenet az Oltáriszentséggel a templom körül. Négy áldást adunk négy irányba. A bevonulás után Loretói litánia zenével. Könyörgés az Oltáriszentségről, 5 Miatyánk és 5 Üdvözlég, áldás.

A templom védőszentjének évfordulóján körmenet az Oltáriszentséggel és az év utolsó napján is (?).

Nepomuki Szent János ünnepének nyolcadában az ő oltáránál mindennap róla mondunk litániát, kitett Oltáriszentség előtt, ezután 5 Miatyánk és 5 Üdvözlég, áldás.

Szent Péter vértanú ünnepén⁵ a szőlőkre és földekre áldás kérése végett énekes mise kitett szentséggel.

Szüret végeztével hálaadásul énekes mise.

Mária látogatásának ünnepén (július 2.) körmenet a szőlőhegyek közti kápolnához. Közben Rózsafüzér, énekelt Loretói litánia és Mária énekek, a kápolnában énekes mise, a templomba való belépés után Salve Regina, könyörgés, 5 Miatyánk és Üdvözlég, tömjénezés, majd áldás cibóriummal, mint minden egyes körmenet után.

⁵ Április 29-én. Szent Péter vértanú a Domonkos rend korai szentje (†1252, Milano közelében). Vö. *Das vollständige Römische Messbuch. Lateinisch und deutsch. Mit allgemeinen und besonderen Einführungen im Anschluss an das Messbuch von A. SCHOTT OSB* (Freiburg i. Breisgau 1941) 872; RADÓ, P., *Enchiridion liturgicum* II (Roma 1961) 1447; *Rituale Romanum*, tit. IX, c. 11, 44.

A Szent Kereszt feltalálásának ünnepén énekes mise zenével.

Két további ünnepélyes mise a hétfájdalmú Szűz és a Szent Kereszt felmagasztalása ünnepén.

Kérdések és következtetések

Abból, hogy a rituale esztergomi és a katonavonat székhelye Budapest, feltételezhető, hogy a bejegyzés az Esztergomi Főegyházmegye valamelyik plébániáján készült az I. világháború táján vagy kevéssel ezután.

A templom *Patrocinium*áról szóló bekezdés említi Nepomuki Szent János ünnepét, ezért a szövegből némi valószínűséggel arra következtethetünk, hogy a templomot e szent tiszteletére dedikálták.

Az Esztergomi Főegyházmegye régi sematizmusaiból egyrészt Aubermann Miklós állomáshelyeit, másrészt a Nepomuki Szent János tiszteletére szentelt plébániákat keresve azonosíthatjuk, melyik plébánia egyházi jogi kötelező erővel bíró szokásait rögzíti a bejegyzés.

Ennek ellenőrzésére megvizsgálhatnánk az Esztergomi Prímási Levéltárban az 1826-os esztergomi egyházlátogatási jegyzőkönyvet is.

Az Esztergomi Főegyházmegye 1947-es évkönyvéből⁶ kitűnik, hogy Aubermann Miklós (született 1874. február 28-án, pappá szentelték 1897. augusztus 27-én) hitoktatóként működött Budapesten, majd 1900-tól Velics Lajos családjánál nevelő volt. 1901-ben Budapesten újra hitoktató, 1904-ben Budapest-Belváros plébánián káplán, 1914-től Budapest-Lipótvárosban káplánkodik, 1919-től adminisztrátorként működik Budapesten, a Belvárosi Plébánián, 1921-től 1923-ig magánéletet él („*vitam privatam agens*”), vagyis nincs egyházi beosztása. 1923-ban budapesti gimnáziumi hittanár, 1925-ben a Budaörsi Plébániát kormányozza. 1926-tól 1944-ig ugyanott plébános, 1944-ben külföldre távozik. 1964-ben hunyt el a németországi Plattenhardtban. Jelentős irodalmi tevékenységet is kifejtett. Különösen a középiskolák számára készült hittankönyvei voltak sikeresek. Ezek 1910 és 1944 között számos kiadást mértek.⁷

Eszerint egyetlen hazai plébániája Budaörsön volt, amely jelenleg a Székesfehérvári Egyházmegyéhez tartozik, de akkor még az Esztergomi Főegyházmegye területén volt.

Ennek alapján bizvást vélhetjük, hogy a bejegyzés a Budaörsi Plébánia ősi liturgikus szokásait őrzi.

⁶ *Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis pro Anno Domini 1947* (Budapest 1947) 207-208.

⁷ Vö. VICZIÁN J., *Aubermann Miklós*, in *Magyar Katolikus Lexikon* I (Budapest 1993) 455.

És valóban, a Budaörsi Plébánia védőszentje Nepomuki Szent János. A plébániát a török idők után 1747-ben állították helyre, anyakönyvei 1739-től már megkezdődtek, területén több kápolna volt, közülük egy a szőlősben („*in vineis*”).⁸

Tehát az általunk vizsgált kis könyv egy Budapest környéki község, Budaörs barokk korban gyökeredző, de még a XX. században is eleven népi vallásosságának és egyházi jogi szokásrendjének beszédes dokumentuma.

Horváth István

Visegrád középkori egyháztörténetének áttekintése

Árpád-kor

A fennállásának ezeréves évfordulójára készülő város első írott említése Szent István király 1009-ből származó oklevelében található, melyben a király a veszprémi püspök egyházmegyéjének kiterjedését határozta meg. Eszerint: „négy várat, nevezetesen Veszprémet, ahol a püspökség székhelye van és Fehér várat, Kolon és Visegrád várakat minden egyházukkal, nem különben összes határaikkal és területükkel Szent Mihály veszprémi egyházának rendeljük alá”.¹

Az immár végérvényesen a kereszténység felé forduló fiatal Magyar Királyság első uralkodója felismerte, hogy a vármegyerendszer kialakításával megszilárdíthatja és kiterjesztheti hatalmát az új ország felett (mivel a vármegyéken keresztül könnyen érvényesítheti királyi akaratát), ezzel párhuzamosan pedig, az egyházszerkezet megteremtésének segítségével biztosíthatja az átalakulófélben lévő lakosság megtérését, megkeresztelkedését és a templomok megépülését.² A nemsokára (ispáni) központtá váló településen már az ezredforduló tájékán megépült az első kisméretű

⁸ *Schematismus Venerabilis Cleri* 98.

¹ GYÖRFFY Gy., *Diplomata Hungariae Antiquissima* (Budapest 1992) 52-53. (...quatuor civitates, nominibus Wespem, in qua ipsius episcopatus sedes est constructa, atque Albam civitates, Colon et Vyssegrad civitates Sancti Michaelis Wesprimiensi subicimus ecclesie cum omnibus ecclesiis, capellis atque titulis seu terminis et finibus.)

² A visegrádi vármegye további sorsával, ill. felbomlásával kapcsolatban lásd: ZSOLDOS A., *Visegrád vármegye és utódai*, in *Történelmi Szemle* XL. (1998/1-2) 1-32, valamint KRISTÓ GY., *A vármegyék kialakulása Magyarországon* (Budapest 1988) 171-172., 434-440.